

Toponymische Verschijnselen geografisch bewerkt

door Dr. JAN LINDEMANS.

Akker.

Akker is thans nog een gewoon woord voor „bouwland”, in het noordelijk gedeelte van het Vlaamsche land, nl. in de Zandstreek (Kempen) en in de Zand- en Kleistreek van Vlaanderen, ten Noorden van Schelde en Leie. In de Kleistreek (Zuid-Vlaanderen en Brabant) bestaat het niet in de volkstaal; wél in Zuid-Limburg. Dit blijkt uit een rondvraag bij de correspondenten van de Znl. Dialectcentrale van de Universiteit Leuven (1). In West-Vlaanderen is het woord aan 't verdwijnen; in Zuid-Limburg wordt het ook niet overal gebruikt; het werkwoord *akkeren* daarentegen is er springlevend. In het Land van Waas en de streek ten Noorden van de Schelde, van Dendermonde tot Gent, duidt *akker* een bepaald perceel bouwland aan.

Wanneer we den huidige stand vergelijken met de historische verspreiding van *akker*, zooals die blijkt uit de plaatsnamen, zien we dat beide ongeveer hetzelfde beeld geven. Alleen kunnen we constateeren dat, in West-Vlaanderen, de *akkertoponiemen* heel wat aanzienlijker

(1) Over de cartografische bewerking van toponymische verschijnselen en de hier gevolgde methode, zie onze inleiding in de Handelingen K. Com. Top. Dial., XIV (1940), 67 vlgg.

zijn dan het huidig gebruik van het woord zou laten vermoeden; en ook dat er sporadisch, hier en daar, *akker*-namen voorkomen in de streek waar het woord thans in de volkstaal niet meer bestaat.

De zeldzame *akker*namen in de Kleistreek moeten ons evenwel niet imponeeren. Het zijn, over 't algemeen, namen van geringere perceelen, meestal met gestereotypeerde namen. Op de zoowat 30 *akker*namen tusschen Leie en Gete gelegen, treffen we 5 *Rauwakker*'s aan (O 62, 68, 71, 127, 225), 3 *Steenakker*'s (O 116, P 16, 29 a), 2 *Hofakker*'s (P 28, 81), 4 *Langenakker*'s (O 46, 206, 208, P 40), verder: *Papenakker* (P 26), *Braamakker* (P 144), *Speltakker* (O 43), *Hazenakker* (O 131), al namen die wel oud kunnen zijn, maar vaak op de geringe hoedanigheid van den grond wijzen, dus op betrekkelijk late ontginning. Een paar er van zijn ongetwijfeld grootere uitgestrektheden bouwland; aldus de *Baamakker*, 1461 *Beynacker*, tusschen Bertem en Leeftaal (P 79, 81), en de *Breeakker*, 1296 *Breedacker*, te Bekkerzeel (O 168). Deze laatste partij maakt, met de Lambrechtswaarde, het geheel van het bouwland uit van deze kleine gemeente. Nu weten we dat de Lambrechtswaarde een grafelijk goed was, door Lambrecht-Balderik (1038-1063) aan de ingezetenen van Bekkerzeel, Groot-Bijgaarden en Zellik ter ontginning afgestaan, en dat de parochie Bekkerzeel eerst ca. 1130 opgericht werd. Die *Breedakker*, die er uitzielt als een verlengstuk van de Lambrechtswaarde, zal wel rondom denzelfden tijd (11^e-12^e eeuw) ontgonnen zijn geworden.

Op het 70-tal *akker*namen door DE FLOU, Wdb., opgegeven voor de Westvlaamsche kleistreek, tellen we 27 *Steenakker*'s (H 115, N 17, 24, 26, 58, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 74, 80, 83, 89, 107, 110, 111, 115, 118, 119, 129, 130, 141, 163, O 4), 5 *Kwadenakker*'s (H 48, 93, 96, 101, 102), 5 *Braamakker*'s (H 56, N 25, 26, 77, 133), 14 *Hoogen-* of *Hoonakker*'s (H 100, 104, 111, N 17, 18, 68, 70, 71, 78, 84, 86, 88, 117, 139), 6 *Boonakker*'s (H 86, 88, 89, 98, N 17, 69), 1 *Hofakker* (N 16), *Heedakker* (H 45), *Breeakker* (H 56), *Wilderakker* (N 61), *Ruggenakker* (H 57), *Boschakker* (H 86), *Garsakker* (H 74), enz.

In Zuid-Limburg en op den Maasboord ontmoeten we dezelfde

(1) J. LINDEMANS, Brabantsche Plaatsnamen, VIII. Bekkerzeel, 4-5.

gestereotypeerde formaties. Op ongeveer 70 namen (uit de lijsten ULRIX-PAQUAY (1) en uit het modern kadaster) vinden we 8 *Steenakker's* (P 188, Q 3, 6, 7, 9, 71, 169, 177), 9 *Bremakker's* (L 423, P 175, Q 3, 10, 71, 81, 83, 88, 91), 12 *Hofakker's* (P 174, 219, 220, Q 77, 78, 161, 162, 163, 167, 168 a, 169, 173), 2 *Papenakker's* (P 119, 120), 2 *Houtakker's* (Q 155, 163), 4 *Breedenaakker's* (P 116, 176, 183, 194), 3 *Langenakker's* (Q 78, 174, 202).

Het onderzoek laat duidelijk blijken dat de bouwgronden met een *akkernaam*, in de Kleistreek, van een anderen aard zijn dan deze in de Kempen en in Noord-Vlaanderen. Het zijn geïsoleerde verschijningen. Nergens treffen we, als bepalende omstandigheid, de aanduiding aan van een dorp of een gehucht, zooals bijna algemeen het geval is in de Kempen; — of kortweg, zonder bepaling, *den Akker*, d. i. de dorpsakker, zooals in de Westvlaamsche zand-kleistreek (I 123, 125, 132, 153, 154, 156, 161, 224, H 7, 12, 21, 29, 35, 37, 40, 41, 43, 63, 65, 68, 69, 70, 72, 83, 101, 116, 117, 119, 120, N 29, 33, 35, 39, 43); — of in groote hoeveelheid naast elkaar, perceelen uit een primitieven gemeenschappelijken akker, zooals het zoo typisch voorkomt in de streek tusschen Gent en Lokeren: het kadaster geeft, voor Kalken (I 252), ongeveer 170 afzonderlijke *akkernamen* op; voor Zeveneecken (I 205), 57; voor Loochristi (I 203), 133.

Vergelijkend met het gebied van de *kouter*namen, zooals dit afgebakend werd op de kaart die we publiceerden bij een vorige bijdrage (2), valt het dadelijk op dat *akker* overal verschijnt waar *kouter* niet voorkomt. Alleen de grensstreek tusschen beide, rondom Tielt-Roeselare, is een gemengd gebied, waar beide namen, bijna even talrijk te vinden zijn. Wij mogen dus besluiten tot het bestaan van

(1) E. ULRIX en J. PAQUAY, Zuidlimburgsche Plaatsnamen (1932). Aldaar komen 32 namen voor, waaronder 20 niet in het modern kadaster. De oudste vindplaatsen zijn van 1275, 1315, 1385.

(2) In deze Handelingen, XIV (1940); zie de kaart aldaar.

twee verscheidene expansiegebieden : een *kouter*gebied in het Zuiden, een *akker*gebied in het Noorden. Het eerste, zooals we reeds vroeger lieten opmerken, komt overeen met de vruchtbare kleistreek van Zuid-Vlaanderen en Zuid-Brabant ; de tweede, met de magerder zand-kleistreek van Noord-Vlaanderen en de schrale zandstreek van de Kempen.

Uit deze vaststelling vloeit ook voort dat *kouter* en *akker* hetzelfde begrip moeten dekken, maar dat hun historische oorsprong verschillend is. De kouters hebben we als volgt omschreven : „de oudst bebouwde gronden van een gemeente, die reeds tot bouwland ingericht waren vóór de Frankische landverovering”. Wij steunden dit oordeel op de volgende bewijsgronden, die totnogtoe niet weerlegd werden : 1. De opvallende overeenstemming tusschen de verspreiding van de *-heem*namen en de *kouter*namen, wat duidelijk blijkt uit de vergelijking van de twee kaarten bij ons vorig opstel, de *-heem*namen zijnde ongetwijfeld de oudste laag van Germaansche namen voor bewoonde plaatsen alhier ; — 2. De drieledigheid van de kouters en hun karakter van bouwland der gemeente, wat blijkt uit de primitieve namen (b. v. Asscherkouter, Erperkouter, Moenkouter, Opwijkkouter, enz., resp. te verstaan als „kouter van Assche, Erpe, Moen, Opwijk, enz.”) ; — 3. De vorm van het woord en zijn algemeene en gelijktijdige verspreiding over het gansche gebied, wat alleen door een zeer oude ontleening aan Lat. *cultura*, door een bevolking die het accent sterk op de eerste lettergreep plaatste, verklaarbaar is.

Akker, de tegenhanger van *kouter*, is een zuiver Germaansch woord. De ontginning van de bodems die aldus genoemd werden moeten we dan voor rekening laten van de Franken zelf. De aanleg van een akker verschilt niet van dezen van een kouter : drieledigheid in ééne omtuining, met één toegangsweg voor elk onderdeel, in de nabijheid

van de bewoonde plaats. F. PRIMS geeft een goede schematische voorstelling van een Kempisch dorp met zijn akkers (1). Aanvankelijk droegen die akkers den naam van het dorp waarbij ze behoorden, juist zooals de kouters. Het modern kadaster bewaart nog enkele van die benamingen : *Brasschaetsche akkers*, *Meerselsche akkers*, *Minderhouts akker*, *Poppelsche akker*, enz. PRIMS vermeldt, als voorbeeld, de *Tielensche ekkeren*. Evenals bij de *kouter*-namen traden later de namen van de afzonderlijke gedeelten meer op den voorgrond, zoodat we thans, op de meeste plaatsen, een groot aantal *akkernamen* vinden, ongetwijfeld meestal perceelen van den primitieven dorpsakker. Het modern kadaster geeft aldus 19 akkernamen op voor Brecht (K 206), 17 voor Rijkevorsel (K 210), 16 voor Turnhout (K 237) en evenveel voor Oud-Turnhout (K 238), 17 voor Lichtaart (K 272), 15 voor Kasterlee (K 273), 10 voor Meer (K 192), 14 voor Retie (K 241), enz. Het modern kadaster is, zooals men weet, een zeer ongelijke en onvolmaakte bron voor de plaatsnamenstudie ; ze zou moeten aangevuld worden met een grondig plaatselijk onderzoek.

Aldus geeft het kadaster maar 2 *akkernamen* op voor Vorselaar (K 287), nl. *Sassenhouts akkers* (bij een gehucht Sassenhout behoorend) en *Oostakker*. Het cijnsboek van 1381 (2) vermeldt daarentegen : *den heystackker*, *den ghenen acker*, *in die oestackere* ; — dit van 1430 bovendien : *den reacker*, *den langen acker*, *den cortacker*, *den padeacker op oestacker*, *den doeracker*, *den duvenacker*, en drie akkers, nu met persoonsbepaling, die liggen „op 't velt”, dus buiten de traditioneele akkerruimte : *clissen ackere* (familienaam Clissen te Vorselaar), *plonijsacker* (een Geert Plonijs aldaar), en *blottens*

(1) Kempische Landschapsgeschiedenis (1937), 39. — Alleen vergist F. PRIMS zich wanneer hij die akkercomplexen „kampen” noemt.

(2) De heerlijke cijnsboeken van Vorselaar (1381-1420) werden uitgegeven, door F. PRIMS, in Bijdragen tot de Geschiedenis, XIX (1928), 385-411.

ackere (een Jan Blottens aldaar). — Voor Arendonk (K 240) geeft het kadaster : *Vriesakkers, Oostakker, Hoogen akker, Wolf akker, Wippelbergsche akkers* (gehucht Wippelberg), *Roobeekx akkeren, Beerendonksche akkers, Ander akker*. In het cijnsboek van 1368 (1) zijn alle benamingen anders, wat aantoonst dat de bepallende omstandigheid veranderlijk was ; toch zijn we overtuigd dat we hier, in hoofdzaak, te doen hebben met perceelen uit het primitief akkerland. Deze namen zijn : *den putecker, den stapecker, den langen ecker, den ecker te kerchove, den spiegelecker, den gherstacker, den scoetecker, opt staeckecker, den wetecker, den zoeacker, in gheen eynder ecker, opten gansecker, opten vlietschen akker, in d'ecker* ; met persoonsbepaling : *heyn oemkens ecker, gheensecker, merten akker, gielijs akker*.

De verspreiding van de *akker*namen in de Kempen leert ons ook iets over de betrekkelijke oudheid van de bewoning en de bodemontginning aldaar. Zij zijn talrijk op de oevers van de beken die de Weerij's vormen (Brecht, Loenhout), op de Mark (Meer, Hoogstraten), vooral tusschen de Aa en de Kleine Nete (Tielen, Kasterlee, Turnhout, Arendonk), ook op de Dommel (Neer- en Overpelt). In de Zuider-Kempen zijn zij eerder schaarsch of ontbreken totaal. Het dichtst bewoonde gedeelte van het oude Taxandrië moet dan te situeeren zijn in het Noord-Oosten van de huidige provincie Antwerpen en verder in Noord-Brabant.

Toch meenen we dat de Kempen niet mogen gerekend worden tot het kolonisatiegebied van de Franken in de 4^e eeuw, alhoewel historisch vast staat dat keizer Julianus, in 358, Taxandrië voor hen beschikbaar had gesteld. Zij vestigden zich aldaar niet en trokken verder naar het Zuiden en het Westen (omstreeks 370). Er zijn geen *-heem*namen in dit gebied dan enkele zeldzame op de Grootte-Nete en dichtere groepen ten Oosten en ten Zuiden van Antwerpen en rondom Mechelen, en juist dáár zijn geen *akker*namen, wat wel treffend is.

(1) Uitgegeven door J. E. JANSEN in *Taxandria*, VII (1935).

Misschien was de ontginning prae-Frankisch? Maar dan moet hetzelfde gelden voor het *akkergebied* van Noord-Vlaanderen, inzonderheid voor de streek tusschen Schelde en Durme. Daar ook waren dorpsakkers. De latere verdeeling, in lange afgeheinde reepels, geschiedde er evenwel anders dan in de Kempen. Evenals in West-Vlaanderen en ten Noord-Oosten van Gent lagen hier, tot in de 11^e-12^e eeuw, nog uitgestrekte woeste bodems en de bevolking was er nog zeer dun gezaaid. De eerste dorpsakkers dateeren er wellicht maar van de Karolingische periode (9^e eeuw) en een werkelijk drukke ontginning van den bodem valt eerst in de 11^e-12^e eeuw.

Er zijn ons, dank zij het kostbare „Fragmentum Blandiniense”, niet minder dan 16 *akker*namen uit de 9^e eeuw, in Vlaanderen, bewaard gebleven. Dit is des te merkwaardiger daar van elders zeer weinige oude *akker*namen bekend zijn. De oudste bij DE FLOU, Wdb., liggen in den uitersten Westhoek : 1084 *ditesacre* (Leubringhen), 1152 *rikenacre* (Outreau), 1182 *dodachre* (onbekende plaats in Noord-Frankrijk), 1193 *landacre* (Hesdin-l'Abbé); verder vermeldt DE FLOU een tiental *akker*namen uit de 13e eeuw in West-Vlaanderen; pas na 1300 is de documentatie overvloediger.

Wat nu die 16 namen van de 9e eeuw betreft, waarvan men een lijst vindt bij MANSION (Oud-Gentsche Naamkunde, 143-144), de meeste zijn niet juist te localiseeren; alleen weet men dat ze thuis hooren in het Gentsche, van de beneden-Leie (St.-Martens-Latem) tot Dentergem en Maldegem, dus in een streek waar we *akker*- en *kouter*namen onder elkaar vinden.

De duidelijkste is 839 *Vacheria accrum*, gelegen bij een plaats *qui vocatur facum*, dat is Vake, een wijk van Maldegem. MANSION (l. c., 66) interpreteert dezen naam als **Fak-werja-akkar*, „de akker der Vakenaars”. Wij hebben hier dus te doen met den gemeenschappelijk geheinden en bebouwden akker van de ingezetenen der buurtschap Vake. Zoo ook is een 838 *Hrammeria accarom... prope fluvio Leiem*, die ongetwijfeld te identificeeren is met een 830 *Ramaringahemia agrum* van een andere schenking, te situeeren in de omstreken van Machelen aan de Leie, waar ook een *Ramaringahemia mariscum* (zelfde oorkonde) te vinden is. MANSION (l. c., 69) meent dat **Hram-werja-akkar* de primitieve vorm is en dat *hrammier*

met *-ing* verlengd werd, omdat men de waarde van (*w*)*erja*- niet meer verstond. De naam zou dus op dezelfde wijze ontstaan zijn als *Fak-werja-akkar en zou beteekenen : „de akker van een plaats *Hram”, die nochtans niet kon aangeduid worden. Meer waarschijnlijk hebben we hier te doen met den akker van de plaats Ramergem, thans Amegem, onder Olsene, vlak bij Machelen.

Dan zijn er een 832 *Hostiaraccara*, bij Brakel, d. i. St.-Martens-Latem, een 855 *Vestar accra*, waarvoor het „Liber Traditionum S. Petri Blandiniensis” twee lezingen geeft : *Wester accra*, bij Vake (Maldegem) waar inderdaad een Westakker naast een Oostakker bekend is, en *Westiria accra*, te localiseeren bij Culingahem (Dentergem). MANSION (l. c., 69, 70) ziet, in het eerste lid van deze namen, wederom afleidingen op *-werja*, zoodat we moeten verstaan : „akker van de ingezetenen resp. van den oostkant en van den westkant van de gemeente”. — Wellicht is 832 *Hanria accara* (ligging onbekend) nog een formatie van denzelfden aard, *Hanwerja-akkar; MANSION (l. c., 77) denkt echter aan een volkennaam *Hanri.

Culingahem accra „in pago Curtracine” ligt niet te Deurle bij Gent, zooals MANSION (l. c., 128) met een vraagteeken voorstelt (waar inderdaad een Cooleghem te vinden is), maar te Dentergem, zooals DE FLOU opgeeft, waar een Culeghem uit latere bronnen bekend is. Te Dentergem, een vanouds bewoonde, vruchtbare gemeente, zijn vele *-ingaheem* en *kouter*namen, naast ook *akker*namen.

De andere *akker*namen uit de 9^e eeuw zijn niet met juistheid te situeeren. Enkele liggen in het „pagus Curtracine”, maar dit gebied reikte tot de beneden Leie en het Brugsche Vrije, omvattend o. a. ook de streek rondom Tielt. Het is dus veeleer daar dan rondom Kortrijk dat men die namen zal moeten localiseeren. Vier er van verschijnen met een zonderlinge bepaling op *-inga* : 838 *Ceninga accarum*, 856 *Evinga accra*, 822 *Fuovinga agram*, 811-870 *Vinpinga accara*. Deze patroniemen komen ons zoo vreemd voor dat we ze bezwaarlijk voor Frankisch kunnen houden. Ze bevestigen het vermoeden van een plaatselijke kolonisatie door Neder-Saksers, dat we reeds opperden, in onze vorige bijdrage, bij de plaatsnamen *Gommaringhe*, *Raterdinghe* en *Scerpinghe*, te Wingene, waarbij dan ook *Sleidinge* (gemeente ten Noorden van Gent), *Reesinghe* (Maldegem en Dudzele), *Scarpinghe* (Heist), *Leffinghe*, *Saaftingen*, *Cumbinga scure* en *Heningarodha* mogen gevoegd worden.

De overige *akker*namen van het „Fragmentum Blandiniense” hebben bepalingen die wijzen op onderverdeeling van den primitieven dorpsakker of kleine afzonderlijke perceelen : 832 *Brunna*

accara, „de akker bij de bron”; 856 *Buroth accara*; 822 *Evin accar*; 856 *Feldaccra*; 856 *Fenaccra*; 840-877 *Helsaccra*; *Stenaccra*; *Sudaccra*.

Veld.

Veld is thans het woord dat, naast *land*, overal gebruikt wordt om den bebouwd bodem aan te duiden. Toponiemen op *-veld* zijn dan ook zoo algemeen en gelijkmatig verspreid dat het geen zin heeft er een kaart van op te maken.

Een nauwer onderzoek leidt tot eenige vaststellingen die van belang zijn voor de geschiedenis van de bodemontginning.

Daar is vooreerst de beteekenis van het woord *veld*. Het Idioticon van DE BO-SAMIJN kent, voor West-Vlaanderen, alleen de beteekenis „heideveld, fr. *bruyère, plaine inculte*” en, daarvan afgeleid, „heidekruid : een bezem van veld”. Van zijn kant deelt DE FLOU, Wdb., een lange lijst plaatsnamen mede, gelocaliseerd in Noord- en Centraal-West-Vlaanderen, waarin *veld* een „heide” of een „voormalige heide” aanduidt. Het historisch onderzoek komt tot dezelfde conclusie : Dr. L. VOET, die de toestanden in Vlaanderen, in de vroege middeleeuwen, bestudeerd heeft, schrijft in een pas verschenen mededeeling (1) : „met *veld*, Lat. *campus*, werden de groote heidezonen aangeduid”. Wij laten hier een lijst van *veld*namen volgen, uit DE FLOU, met de hoedanigheidsbepaling die hij er van opgeeft :

(1) Dr. L. VOET, Vlaanderen in de vroege Middeleeuwen, in Wetenschappelijke Tijdingen, VIII (1943), 128.

De toestanden waarop wij hier wijzen werden reeds opgemerkt door R. BLANCHARD, *La Flandre* (1906), bl. 336-338. Hij schrijft o. a. : „A la place de la forêt s'étendit le *Veld*, c'est-à-dire la terre en friche, par opposition à l'*akker* ou au *kauter* qui sont les terres cultivées”.—Zie ook P. ERRERA, *Les Masvirs*, I, 237-311, 433-446.

- Buischeure (b 20a) : 1809 *Buyscheure-veld*, voormalige heide.
 Snellegem (H 33) : 1675 *Snelleghem veld*, land en heide onder
 St.-Andries.
 1548 *Tilleghem veld*, heideland, ook op
 St.-Michiels en Loppem.
- Varsenare (H 34) : 1555 *Varsenare veldekin*, heideland onder
 St.-Andries.
- St.-Andries (H 35) : 1388 *Sente Andries velde*, heide.
 St.-Kruis (H 38) : 1480 *Maleveld*, heide.
 Assebroek (H 40) : 1270 *Assebrouc velt*, heide onder Oede-
 lem.
- Sijsele (H 41) : 1525 *Syssele velt*, heide.
 Bekegem (H 62) : 1846 *Bekeghem veld*, heide onder Eerne-
 gem.
- Eernegem (H 63) : 1808 *Eerneghem veld*, magere landen.
 Loppem (H 68) : 1693 *Loppem velt*, heide onder St.-An-
 dries.
- Oostkamp (H 69) : 1347 *Beveroud veld*, voorm. heide in
 Beveren, Oedelem en Oostkamp.
 1661 *Erkeghem veldt*, heide bij Erkegem
 1600 *Hertsberghe veld*, voorm. heide te
 Hertsberge, ook onder Rudder-
 voorde en Wingene.
- Gijvelde (H 81) : 1067 *Ghivelda*.
 1710 *het Ghyveldsche veldt*, woeste lan-
 derij.
- Vladsloo (H 105) : z. d. *Vladslooveldt*, heide.
 Kortemark (H 115) : 1626 *Marckhove velt*, heideland.
 Torhout (H 116) : 1641 *Torhout velt*, heide.
 1549 *Wynendaeleveld*, heide.
- Lichtervelde (H 117) : 1494 *'t Lichterveltsche velt*, voorm. heide,
 later bosch, thans meestal zaai-
 land.
- Zwevezele (H 118) : 1569 *Zwevezeelsche velt*, heideland onder
 Lichtervelde.
- Wingene (H 119) : 1901 *Wyngenssch veld*, heide.
 Eegem (H 121) : 1900 *Eeghem veld*, heideland.
 Maldegem (I 154) : 1397 *Maldeghem velt*, heideland tusschen
 Maldegem en Ursel.
- Beernem (I 183) : 1907 *Beernemsch veld*, land te Maldegem
 Aalter (I 187) : 1846 *Aeltre veld*, heideland onder Ursel.

Oostwinkel (I 189)	: 1660 <i>Oostwinckle velt</i> , heideland.
Waarschoot (I 190)	: 1846 <i>Waarschoot veldeken</i> , heide onder Maldegem.
Ruiselede (I 225)	: 1909 <i>Ruyssede veld</i> , heide te Ruiselede en Aalter.
Bikschote (N 30)	: 1846 <i>Bixschote veld</i> , heide onder Noord-schote.
Staden (N 32)	: 1907 <i>Staden veld</i> , heideland.
Westroozebeke (N 36)	: 1764 <i>Roosebeke veldt</i> , heide.
Ardooie (N 41)	: 1614 <i>Ardoye veld</i> , voorm. heide, ten deele in bosch gebracht, tusschen Pittem en Ardooie.
Meulebeke (N 43)	: 1735 <i>Meulebeke veld</i> , heideland tusschen Meulebeke en Tielt.
Emelgem (N 46)	: 1502 <i>Emelghem veld</i> , heide.
Ingelmunster (N 47)	: 1526 <i>Ingelmunster velt</i> , heide.
Passchendale (N 77)	: 1846 <i>Passchendaele velden</i> , heide en bosch te Zillebeke.

Maar ook in de Kempen duidde *veld* aanvankelijk het open, onbebouwde, woest liggende land aan, in tegenstelling met de akkers (Mondelinge mededeeling van den E. H. Dr. FL. PRIMS). Elke gemeente had alzoo, naast zijn *akker*, ook zijn *veld*. Het modern kadaster kent nog volgende namen :

Esschen (K 189)	: <i>Esschen veld</i> .
Poppel (K 196)	: <i>Poppels veld</i> .
Ranst (K 261)	: <i>Ranst veld</i> .
Broechem (K 262)	: <i>Broechem veld</i> .
Viersel (K 263)	: <i>Vierselsch veld</i> .
Lint (K 284)	: <i>Lint veld</i> .
Emblem (K 290)	: <i>Emblehem veld</i> .

De tegenstelling *akker*, *veld*, blijkt nog uit het naast elkaar bestaan van plaatsnamen als :

Poppel (K 196)	: <i>Maerle akker</i> en <i>Maerle heydevelden</i> .
Wuustwezel (K 204)	: <i>Goorensche akker</i> en <i>Gooiendsche heyvelden</i> .

- Retie (K 241) : *Duynbergsche akkers* en *Duynbergsche velden*.
Eester akkers en *Eester velden*.
Pomfortsche akkers en *Ponffersche velden*.
- Nijlen (K 296) : *Goorkantsche akkers* en *Goorkantsche velden*.

Blijkbaar worden hier met *akkers* en *velden* twee verschillende objecten aangeduid, zooniet in het huidig uitzicht, dan toch in den historischen oorsprong.

Ook in de *kouterstreek* zijn de *veldnamen* uiterst talrijk ; maar hier duiden zij, voor zoover men kan nagaan, sedert lang bebouwd land aan. In de vruchtbare kleistreek bleef immers, in de middeleeuwen, niet veel woeste grond meer over. Toch mag men aannemen dat hier ook, in de vroegste tijden, tusschen de kouters, groote onbebouwde uitgestrektheden lagen, woeste gronden met gras en laag hout bewassen, waar het vee in gedreven werd. Wij meenen dat hier evenzoo het woord *veld* in gebruik was voor de open, onbebouwde vlakten, in tegenstelling met de geheinde kouters. Bij de geleidelijke ontginning er van bleef het woord *veld* voortleven, in de benamingen die voor dit nieuw bebouwde land in zwang kwamen. Bouwgronden die *veld* heeten moeten dan beschouwd worden als secundaire ontginningen. Hun ontstaan zal dan ook wel verschillen van de eene streek tot de andere : 11^e-12^e eeuw, en wellicht nog vroeger, in Zuid-Vlaanderen en Zuid-Brabant ; 18^e-19^e eeuw, in de Zandstreek. Er moeten eeuwen gemoeid geweest zijn met de ontginning van het „veld”. Zoo is het te verklaren dat het woord *veld*, met de primitieve betekenis, alleen nog kan aangetroffen worden daar waar de bevolking het dunste was en de grond het minste vruchtbaar.

Wat de oppervlakte betreft van de onderscheiden in bouwland

bekeerde „velden”, konden we vaststellen, b. v. te Opwijk (1), dat, waar de twee koutercomplexen respectievelijk een uitgestrektheid hadden van 99 ha (dorpskouter) en 33 ha (hofkouter), deze van de „velden” steeds schommelde hetzij om 27 ha, hetzij 18 ha of 9 ha (21, 14, 7 bunder Dendermondsche maat). De grootste er van zijn duidelijk drieledig : *Eerste, middelste, achterste Rooiveld* ; *Voorste, middelste, achterste Perreveld* ; *Eerste, middelste, derde IJdeveld* ; *Opperste, neer, groot Langeveld*. Talrijk zijn ook de *veldnamen* met persoonsbepaling, wat op private ontginning schijnt te wijzen *Bauwensveld, Foksveld, Geertsveld, Jansveld, Lievensveld, Michielsveld, Ravenveld, Rogsveld, Rubbensveld*, enz. Dit zijn persoonsnamen uit de 13^e eeuw en later, zoodat we hieruit ook iets kunnen leeren in verband met het ontstaan van die afzonderlijke „velden”. Het plaatselijk onderzoek van deze problemen is echter nog maar in het beginstadium, zoodat men niet voorzichtig genoeg kan zijn met het trekken van algemeene besluiten. Moge deze studie de plaatselijke navorschers op het gebied der toponymie er toe aanzetten hun aandacht ook te schenken aan dergelijk détailonderzoek.

De eerste beteekenis van *veld* : „open, onbebouwde vlakte” tegenover de omtuinde, bebouwde kouters en akkers, die zich later preciseerde tot „heide” en zich lang handhaafde in de Kempen en in de zandstreek van West-Vlaanderen, vinden we nog in Middelnederlandsche teksten, aangehaald bij VERDAM, Mnl. Wdb. :

„Doch en solen zi [de broeders] niet... met ghescote of met andren ghewere door die woude ende over die *velt* varende den wilde na-ilén” (*D. orde*, 231).

„Hi en mach niet verderven van coude, al laghe hi... al moeder-naect op een *velt* drie wintersche nacht” (*Rhein*. II, 5357).

„Doe saghen si comen over *tfelt* jaghere ghereden met veel honden, si [d. i. Reinaert en Tibert] liepen int *velt* al dat si conden” (*Rein*. II, 5762).

„Wat node hadde dese vrouwe dat si... op een *veld* woeste ende bloet in couden ende in winde ligghen soude van kinde” (*Bloeml.*, 2, 186, 168).

„Een schaepherder leit op *tfelt* ende leert fluyten ende pypen maken” (*Bloeml.*, 3, 104, 116).

(1) J. LINDEMANS, Toponymie van Opwijk (1930), 184-190.

Toen het „veld” stuk voor stuk ontgonnen werd en nieuwe akkers er uit genomen werden, bleef de naam uit traditiegeest aan dit „nieuwland” verbonden, met eene of andere omstandigheidsbepaling, dikwijls een persoonsnaam, ter onderscheiding. Ten slotte geraakte het geheele „veld”, hier vroeger, daar later door den privaten landbouw in beslag genomen. *Veld* werd dan natuurlijk synoniem van „bouwland”.

Er waren ook andere benamingen in gebruik om het nieuwe bouwland aan te duiden : woorden die de uitgestrektheid van het stuk bepaalden, zooals *hoeve, hove, ijde, zille, bunder, gemet*, enz. ; — of die op het feit van een afzonderlijke omtuining wezen, *waarde, perre, meer, blok, bocht*, enz. Over de geografische verspreiding van deze woorden zullen we in een volgende bijdrage handelen.

Wegens het belang dat gehecht wordt, in de studie van nederzettingstypes, aan de plaatsen die *kamp* heeten, zullen we onze bevindingen daarover hier nog mededeelen.

Kamp.

Namen op *-kamp* komen betrekkelijk talrijk voor in een smalle strook aan de Maas en verder in den noordoostelijken hoek van Limburg, ten Noorden van een lijn loopende van Eisdën, over Asch, Grootte-Brogel, Achel, naar Best en Helvoord in Noord-Brabant. Het woord schijnt, als appellatief, in Belgisch-Limburg uit het taalgebruik verdwenen te zijn. Een correspondent uit Weert (L 289), in Hollandsch-Limburg, ten N.-W. van Hamont, weet echter mede te deelen dat door *kamp* dient verstaan te worden „lager gelegen land, gewoonlijk met struiken omgeven, en met natten, vochtigen grond”. Onthouden we hier alleen, als essentiele omstandigheid : „met struiken omgeven”. Dat

stemt overeen met de bepaling door J. VAN HEUKELOM, Toponymie van Kanne (1), gegeven :

„een *kamp* (m.) is een omheind, een omsloten terrein, 't zij dan veld of wei. Of alle omheinde strooken lands *kampen* werden genoemd is niet uit te maken ; 't is best mogelijk, zooals het mogelijk is dat die naam maar aan enkele, om speciale redenen werd gegeven. Citaten uit de oorkonden zullen overtuigend spreken : *sekere be-loecken erfcamp*, 1653 ; ... *eenen camp met zijne heggen en haym*, 1705 ; ... *22 gr. r. land in zijne grachten en haegen... gen. den camp*, 1730.” (Nog meer teksten t. a. p.)

Ook W. VAN ENGELBURG, Waterlandsche Plaatsnamen, NGN VI, 129, omschrijft *kamp* als „afgeperkt stuk grond” en citeert voorbeelden uit Nederland.

Voor de verspreiding van de *kamp*namen in de aangrenzende gebieden, zijn we aangewezen op de grondige, rijk gedocumenteerde en van voortreffelijke kaarten voorziene studie van ELISABETH WESTPHAL, Flurnamen und Kulturkreisforschung, in Rheinische Vierteljahrsblätter, IV (1934), vooral bl. 139-144, kaarten bl. 162-163. Het woord is bekend over bijna geheel Neder-Duitschland, van Oost- en West-Pruisen, over Pommeren, Mecklenburg en Westfalen, tot de Neder-Rijnsche vlakte stroomafwaarts van Keulen, en verder in Noord-Nederland en Friesland. Hier ook geldt de algemeene beteekenis „eingehegtes Stück Feld”.

H. J. MOERMAN, Oostnederlandsche Plaatsnamen, NGN VII (1930), 37-38, stelt de *kampen* tegenover de *esschen* :

„Terwijl de *esschen* één geheel vormden, waarin iedere gewaarde zijn akkerstrepen had liggen, en men ten opzichte van bewerking en oogst gemeenschappelijke regels volgde, bestond er ook een andere akkervorm, die der *kampen*, evenals de *esschen* in cultuur gebrachte grond, maar kleiner van oppervlakte, aan één eigenaar toebehoorend en afgescheiden door wal en sloot... Terwijl *esschen* steeds bouwlanden zijn, zijn *kampen* ook wei- en hooilanden.”

(1) In Verzamelde Opstellen, Hasselt, XIII (1937), 249.

J. PRAKKEN, De Esch te Enter, NGN IX (1934), 119, preciseert het ontstaan van de *kampen* als volgt :

„Aan de randen van den Esch liggen op veel plaatsen blokken van afwijkenden aard : ... 't Zijn de z. g. *kampen* die vroeger elk in hun geheel bij één erf behoorden en daarvan hun naam hadden... De *kampen*, om de kern van den Esch gelegen, zijn ongetwijfeld van latere formatie dan deze. Ze lagen in 't algemeen buiten de afscheiding (wal, sloot, heining), die den Esch in de 18e eeuw nog omgaf, maar nu verdwenen is en zoozeer vergeten, dat 't geheele beloop zich niet meer laat vaststellen.”

Het besluit ligt voor de hand : de tegenstelling *esch-kamp* is precies dezelfde als deze van *kouter* en *akker* met *veld*. De *kouters*, *akkers* en *esschen* zijn het primitieve bouwland van de dorpsgemeenschap ; de *kampen* en *velden*, de latere ontginningen uitgewonnen op de opene, woeste vlakte, die *veld* of *campus* (1) heette.

Er komen ook nog eenige *kamp*namen voor in West-Vlaanderen, vooral in de streek waar *veld* „heide” beteekende. Zoo vinden we bij DE FLOU, Wdb. :

Dudzele (H 12)	: 1336 <i>campenstic</i> , land.
Snellegem (H 33)	: 1429 <i>de campen</i> , land.
Sijsele (H 41)	: 1530 <i>coelscamp</i> , land, leengoed (2).
Ichtegem (H 64)	: 1565 <i>up de hele camp sticx</i> , stukken land.
Zedelgem (H 65)	: 1392 <i>bulscamp</i> , heide. 1613 <i>camphil</i> , stuk land.
Oostkamp (H 69)	: 961-13 ^e eeuw <i>orscamp</i> , naam van de gemeente. 1336 <i>brolescampaer meersch</i> ; 1654 <i>bulscamp beke</i> ; z. d. <i>bulscampaer meersch</i> . 1840 <i>campveld</i> . 1450 <i>scherschamp</i> , 1572 <i>scherscampvelt</i> (3), heide te Erkegem.

(1) Dat *kamp* wel een ontleening is aan Lat. *campus* en niet een Germaansch woord, zooals PETRI, Germanische Volkserbe, 587, nog voorhoudt, is een uitgemaakte zaak. Zie FRINGS, Germania Romana, 183 vlg., en E. WESTPHAL, op. cit., 140.

(2) Denkelyk een migratiennaam uit Koolskamp.

(3) De moeilijke etymologie van Serskamp (O.-Vl.) krijgt een

- Bulskamp (H 46) : 1146 *bulscamp*, naam der gemeente.
 Vladsloo (H 105) : z. d. *kempinghe*.
 Koolskamp (H 120) : 847 *colēscampum*, naam der gemeente.
 Maldegem (I 154) : 1728 *camphil*.
 1846 *herte camps bosch*.
 Beernem (I 183) : 1149 *bullescamp*, heide, later bosch en
 weiland, te Beernem, Oostkamp,
 Ruiselede en Wingene.
 Izenberge (N 15) : 1460 *den bulscamp*, stuk land (1).
 Westvleteren (N 24) : 1846 *heesterkamp-weg*.
 Reninge (N 26) : 1520 *den bulscamp*, stuk land (1).
 Bikschote (N 30) : z. d. *ter camp*, heerlijkheid.
 Ledegem (N 81) : 1912 *de kempkens*, perceelen land.
 Zandvoorde (N 122) : 1364 *bulscamp* (1).
 Geluwe (N 131) : 1746 *de campen*, landerij.
 Aalbeke (N 144) : 15^e e. *te Kemp*s, heerlijkheid.
 Anzegem (O 182) : 1556 *den maelcamp*, landerij.
 Broekburg en Loon (b 4 en 2) : 1273 *kempine* (2), groote landerij.
 Quelmes : z. d. *campenhove*, hofstede.

De talrijke namen op *-camp* in Fransch-Vlaanderen, Artesië en de streek van Boulogne, opgenomen door DE FLOU, laten we hier onverlet, omdat het hoogst waarschijnlijk aanpassingen zijn van primitieve namen op *-veld*. Een typisch voorbeeld van vertaling levert : ± 1320 *godefroitecamp*, 1185 *godeverdsvelde*, nu Godewaarsvelde, gemeente in het Nord-département (DE FLOU, IV, 735).

In Zuid-Oost-Vlaanderen komen alleen voor :

- Serskamp (O 41) : 1148 *cerscamp*, 1432 *cheerscamp*, naam van de gemeente.

aanneembare oplossing wanneer men dien naam vergelijkt met het hier geciteerd toponiem, doch vooral met *Quercamp* (gemeente in het kanton Lumbres). Voor dit laatste toponiem geeft DE FLOU, XIII, 174, o. a. de vormen : 1186 *domus Caricampi*, 1207 *Kercamp*, 1240 *Quiercamp*, ± 1300 *Kersecamp*, 14^e-15^e eeuw passim *Kercamp* en *Kercamp*. — De beide namen, in Oost- en West-Vlaanderen, zijn te beschouwen als migraties van een geromaniseerd *Cherscamp*, wellicht „kerkveld” (vgl., voor de elisie van *k*, *kermis*, *kerspel*, dial. *kerreboek*, enz.). — De vorm 1186 *caricampus* lijkt ons een hypercorrectisme te zijn.

(1) Waarschijnlijk migraties van den gemeentenaam Bulskamp.

(2) De vormen *Kempen* en *Kampen*, ouder *campine*, *kempine*, komen van Mlat. *campania*, Fr. *campagne*. De streeknaam *Kempen* beteekent dan niets anders dan „het Veld”, het uitgestrekte, grootendeels onbebouwde vlakke land, de heidestreek.

- Borsbeke (O 130) : 15^e e. *hof te Campen*, hof en landerij.
 Ronse (O 265) : mod. kadaster, *Campcauter*.
- In het Land van Waas :
- St.-Gillis (I 173) : 1570 *den Roelscamp*.
- In Zuid-Brabant en Zuid-Limburg :
- O.-L.-Vr.-Lombeek (O 237) : mod. kadaster *Kempen*.
 Dworp (O 284) : m. k. *Campendael*.
 Kampenhout (P. 18) : 1145 *Campenholt*.
 17^e e. *Kampelaer*.
 Nieuwrode (P. 36) : m. k. *Cralykamp*.
 Zelem (P 44) : m. k. *Kempendijk*.
 Linkhout (P. 46) : m. k. *Kampbergen*.
 Halen (P. 48) : m. k. *Kempbosch*.
 Evere (P 60 a) : 1300 *op die kempinne* ; 1561 *aen den kempendoren*.
- Bertem (P 79) : m. k. *Kempens velden*.
 Neerhespen (P 164) : m. k. *Kempenberg*.
 Neerwinden (P 168) : m. k. *Kempinbergh* (denkelijk dezelfde plaats als voorgaande).
- St.-Truiden (P 176) : m. k. *Kampveld*.
 1374-1584 *in loco der Komp* (U. P.).
- Zepperen (P 177) : m. k. *de Kompbempd*.
 Klein-Gelmen (P 194) : m. k. *Kampveld*.
 Hasselt (Q 2) : m. k. *Kempensche heide*.
 Romershoven (Q 76) : m. k. *Kampweyen*.
 Gellik (Q 87) : m. k. *Kompveld*.
 Mopertingen (Q 90) : 1604 *Comvelt* (ULRIX en PAQUAY).
 Veldwezelt (Q 91) : 1604 *Comvelt* (id.). (Denkelijk dezelfde plaats.)
- Koninksem (Q 167) : 1309 *Kempe* (U. P.).
 Rijkhoven (Q 168 a) : z. d. *den Camp* (U. P.).
 Herderen (Q 174) : 1604 *Comfeldt* (U. P.).
 Teuven (Q 209) : m. k. *Kempland* (1).
 Rutten (Q 241) : m. k. *Kampdel*.

Voor de Provincie Antwerpen geeft het kadaster : Turnhout (K 237) : *het Kamp* ; Bevel (K 297) : *Hollands kamp*. Die namen dunken mij te moeten verstaan worden als „legerkamp”, herinneringen aan een of andere gebeurtenis uit vroegere oorlogen. In de

(1) *Kempland* kan ook beteekenen „land waar kemp, hennep, gewonnen wordt”, zooals *Kempblok*.

drie overige : Berendrecht (I 120) : *Kempenhoek* ; Geel (K 307) : *Kempen* ; Olmen (K 313) : *Kempe straetje*, zou een plaatselijk onderzoek moeten uitmaken of we hier veeleer geen verband met den streeknaam Kempen aan te nemen hebben, zoodat er, in de Antwerpsche Kempen, per slot van rekening, in 't geheel geen *kamp*-namen zouden voorkomen, waardoor de etymologie door FL. PRIMS voorgesteld (1), als zou Kempen „de streek bij uitnemendheid van de kampen” beteekenen, elken grond moet missen.

* * *

Samenvattend kunnen we dan onze besluiten als volgt formuleeren :

1. *Kouter*, *akker* en *esch* dekken aanvankelijk, in verschillende expansiegebieden, hetzelfde begrip, namelijk het gemeenschappelijk ingesloten bouwland van een bepaalde bevolkingsgroep. *Veld* en *kamp* evenzoo, het onbebouwde, openliggende terrein. Het nieuwe bouwland dat er geleidelijk uit gewonnen werd, in afzonderlijk geheinde percelen, werd dan met die namen verder aangeduid (2).

De eerste zijn de oudste landbouwgronden van de dorpsnederzetting. De tweede ontstonden, in de vruchtbaarste gouwen, sedert de 11^e-12^e eeuw ; in de minder bevolkte streken, veel later.

(1) Kempische Landschapsgeschiedenis, bl. 44. — De eenige *kamp*naam, door PRIMS aangehaald om zijn stelling te staven, *Kampvoort* (Tielen), is, blijkens een tekst door PRIMS zelf uitgegeven (Bijdragen 1931, bl. 62) een *cantfoert* (1440). — De vergissing van PRIMS berust op een verkeerd begrip van *kamp*. In de plaats van het woord *kamp* had hij *akker* moeten zeggen, wat hij trouwens in zijn andere geschriften steeds deed. Op dit verkeerd woordgebruik na, die hem een onhoudbare etymologie van Kempen ingaf, is zijn voorstelling van de bodemontginning in de Kempen ongetwijfeld juist en wij brengen hier gaarne hulde aan zijn baanbrekend werk.

(2) *Veld* heeft, als appellatief voor „bouwland”, bijna overal *kouter* en *akker* vervangen. Er kwamen dan allerlei andere namen te voorschijn om het woest liggend land aan te duiden : *heide*, *wastine* en *woestijn*, *driesch*, *opstal*, *bruul*, *brink*, *aard*, soms *eenode*, *wilder*, *vroente*, *bruwier*, *merelveld*, *vogelzang*, enz.

De kouters en akkers, alsmede de oudste velden (in de Kleistreek), waren drieledig.

2. Op grond van de *kouter-akker-esch*-verspreiding zijn drie cultureele expansiegebieden te onderscheiden : Een prae-Frankisch *kouter*gebied, in de vruchtbare Kleistreek, mede gekenmerkt door de overtalrijke *-ingaheemnamen* van de Frankische kolonisatie ; — een zuiver Frankisch *akker*gebied, in de minder vruchtbare Zandstreek ; — een (Saksisch?) *esch*gebied in het Noord-Oosten.

Aan de voorstelling van de Germaansche kolonisatie in ons land, zooals wij die schetsten in onze vorige bijdrage, brengt dit onderzoek geen wijziging.

April 1943.

Verspreiding van de AKKER-namen in België en Noord-Frankrijk in verband met de bodemgesteldheid

- Akker in plaatsnamen
- Huidige grens van het woord akker op den volksmond
- ▨ Kleigronden
- ▩ Klei- en zandgronden
- Zandgronden
- ▤ Polder
- ▥ Alluvium
- ▧ Condusiaansche kleigronden
- - - Staatsgrens
- Huidige taalgrens

Kaart samengesteld door
JAN LINDEMANS
Schaal $\frac{1}{640.000}$

